

Lugn bara Lugn, jag är Kristina

Jörgen Håkansson

Poesihörnan

Kristina debuterade som poet redan vid sex- eller åtta års ålder, uppgifterna går isär, med en dikt hon skickade in till "Kalle Anka". 2006 valdes hon in som ledamot i Svenska Akademien. En alternativ rubrik till den här krönikan kunde t.ex. vara "Från Ankeborg till Akademien". Den där tidiga dikten läste hon sedermera upp vid ett framträdande i Sundsvall 2010.

Gunhild Bricken Kristina Lugn föddes 14 november 1948 i Tierp i Uppland och växte upp i Skövde, där hennes far Robert Lugn var officer vid Skaraborgs pansarregemente. Han blev sedermera generalmajor. Modern Brita Stina, född Alinder, var lektor. Familjen flyttade senare till Stockholm medan Kristina fortfarande var barn. Där har hon sedan dess varit bosatt.

Under två år 1970-1972 var Kristina gift med Bror-Ivan Johansson (1943-2007). Tillsammans med Mons Montelius fick hon 1975 dottern Martina Montelius, senare dramatiker. Åren 1991-1994 ingick Kristina ett nytt äktenskap med psykiatern Bengt Herulf (1922-2005).

År 1972 debuterade Kristina som poet med diktsamlingen "Om jag inte". Samma år tog hon även en magisterexamen vid Uppsala universitet.

Nära vännen och akademiledamoten Per Wästberg skrev efter Kristinas oväntade död 9 maj 2020 att hon i sitt författarskap öppnade vår vardag mot det bottenlösa. "I sitt språk fångar hon kroppskulturens och mediedebattens alla trenduttryck och vänder på dem, låter dem som sjunkbomber falla in i vår ensamhet".

Med skrattet i halsen

"Det var en gång när jag var en äcklig liten flicka. Då fanns bakom varje kolsvart natt en nyskurad samkvämslokal, som bara vuxna fick gå in i". Detta är början på den långa dikten "Percy Wennerfors" i diktsamlingen med samma namn (1982). Man får lätt skrattet i halsen när man läser om denna vanliga svenska flickas helt vanliga uppväxt i ett normalt svenskt hem. Lugn skapar en tragikomisk situation, som anspelar på hur barnsagan brukar inledas medan hon samtidigt för in ett olycksbå-

dande tonläge.

Diktsviten "Percy Wennerfors" skildrar flickan Deborahs materiellt välbeställda men mentalt nedbrytande och isolerande uppväxtmiljö, som antyds vara präglad av våld och övergrepp. Hennes fantasifigur hjälten och samtidigt mångtydiga plågoande Percy Wennerfors utgör den mest framträdande personifikationen av tillståndet i hennes barndomsmiljö.

Redan den första meningen i diktsviten ger ovan en direkt antydning av det mörka och ironiskt groteska tonläget, som kännetecknar sviten. Dess avslutande diktrader markerar på ett tydligt sätt den otrygghet som Deborah hänvisas till.

Aldrig mer sa han.
Du träffar dem aldrig mer.
Deras värld har rasat samman.
Den är ingen lämplig miljö för dej längre.
Och blir det aldrig mer.
Fan ta dej, sa herr Wennerfors till mej.

Det är ett definitivt avsked från Deborahs föräldrar, som skildras här. Även om det hela försiggår i hennes eget huvud, så är det ett påtvingat uppbrott, som är förmedlat av fantasifiguren Percy Wennerfors. Detta avsked bildar en påtaglig kontrast till hur den traditionella barnsagan brukar avslutas där prinsen och prinsessan får varandra, eller vilka karaktärer det kan vara, (de förenas eller försonas) och lever lyckliga i alla sina dagar. Dörren till hemmet stängs här på ett bildligt plan. Men samtidigt kan detta uppbrott uttydas som en befrielse från en underordnad dotterposition. Det kan på ett plan tolkas som förvisning och

utestängning, på ett annat plan som frigörelse och uppbrott.

Det stora genombrottet

"Du måste försöka leva dej in i min situation! Tror du att det är roligt att sitta ensam framför TV:n till långt efter sändningstidens slut och tugga på en kall cheeseburgare med en Kalle Anka-pocket och fem gamla årgångar av RFSU-bulletinen som enda sällskap?"

Så låter det i diktsamlingen "Be-kantskap önskas med äldre bildad herre" (1983). Den blir hennes genombrott som poet och mycket omskriven. Hon har en alldeles speciell humor. Ska man tala om svart humor så passar detta in på Kristina Lugn. Man skrattar gärna när man läser henne, när man hör henne i radio eller ser henne i TV, men väldigt ofta fastnar skrattet i halsen. Det verkar som en stor sorg ligger bakom allt det roliga hon skriver och säger. I detta genombrottsverk finns också dikten "Gud så dumt".

Gud så dumt att gå omkring
i en expanderande kommun
och bara tänka på sig själv.

Gud så dumt att plötsligt
börja hänga läpp så där
i kön framför barnavårdscentralen!

Som om du inte vore en helt vanlig
vilt främmande
människa som alla andra!

Gud så dumt det var
att jordfästa dom rara
marsvinen
och kanariefågeln
och akvariefiskarna
och snorsnokarna
och tant Sivangull
och stackars lilla Signemor!

Här presenteras de fyra första verserna av diktens nio. Orden "Gud så dumt" förekommer tre gånger. Precis som i gamla sagor och ofta i dikter finns det heliga tretalet med. Diktens jag nedvärderar på ett typiskt Kristina Lugn-sätt sig själv: "Gud så dumt att bara gå omkring och tänka på sig själv". Det där med barnavårdscentralen förklaras

aldrig. Kan det ha att göra med den förtvivlan som genomsyrar dikten?

”Diktjaget” är i alla fall så nedstämt att hon = (en flicka) måste bli tröstad på något sätt. Då kommer ”*Som om du inte vore en helt vanlig vilt främmande människa som alla andra*”. Det är natur-ligtvis också en tröst, att säga att alla andra har det lika besvärligt. Den här flickan har tydligen gjort något makabert. Hon har slagit ihjäl och jordfäst ”marsvinen”, ”kanariefågeln”, ”akvarie-fiskarna” och... ”tant Sivangull” och ”stackars lilla Signemor”. Vilka nu de senare kan vara? Dockor? Vi får intrycket av någon slags konstig vardaglig otrevlighet. Ordet ”snorsnokarna” låter gåtfullt. Vad menar Lugn? Syftar hon på något som snorar eller snokar, något äckligt eller något obehagligt? Är det ett sätt att förklara en ensamhetskänsla, som inte kan förklaras på annat sätt än genom ett obegripligt ord? Vill hon helt enkelt berätta om en tjej, som inte fattar vad som hänt och som mår pyton? Det finns en dubbelhet i dikten så vi vet inte om vi ska skratta eller gråta!

Grotesk humor

Här ett utdrag från en annan dikt i samma diktsamling. Där skriver hon:

När dagen gryr
och dom arbetsföra har bråttom
brukar jag stå utanför
Nordiska Kompaniets
huvudentré.
Jag bara står där.
Och väntar.
Så länge jag ser ut som en galen kossa blir
ingen arg på mej,
tänker jag.
Dom arbetsföra brukar gilla lagom voluminösa
husdjur som har lärt sej att inte gläfsa och källa
och kvida och lamentera på livligt frekventerade
gator och torg.
Beskedliga bulldoggar och professionellt insemi-
nerade tackor t.ex.
Sådana kreatur ger en alldeles speciell atmosfär
åt stadsbilden som dom arbetsföra brukar
uppskatta att få stanna upp och njuta av ett
ögonblick innan de jäktar vidare.

Här framträder Lugns fiktiva dikt-jag, som en ironisk person och som den missanpassade och utsatta kvinnan med en icke-yrkesverksam vardag. Diktjaget betraktar ”dom arbetsföra” från sitt fjärrade, underförstått icke-arbetsföra, tillstånd. Lugn beskriver kvinnan i en alienerad

outsider- eller underdog- position.

Krisina Lugns alter ego är en ömklig kvinna, som har svårt att få fason på sitt liv. Hon konsumerar Valium, Vesparax och Dopartan för att dämpa ångesten och stäcka den existensiella skrällen. Hon väms vid sin kropp. En strof ur diktboken ”*Hundstunden*” (1989) låter som följer:

Jag är nog bara en avart
av den borgerliga kulturens allra sämst
heminredda krukväxter.
Jag är nog bara en sorg
av svenskt ten
i en kropp som har förlorat hela sitt
underhållningsvärde.

Mediabilden

Det har skapats en omfattande medial bild av Kristina Lugn. Denna bild har påverkat hennes mångåriga litterära verksamhet. Hennes tidiga verk mottogs som bekännelse-litteratur. Hon framställdes som en pille-rätande, kedjerökande och smått neurotisk ensamstående förortskvinna. (Hennes två äktenskap var mycket korta). Bilden av henne var en bekännelse-lyrikers. Det är med en ironisk hållning som hon både med sina texter och med sin mediaframtoning skriver in sig i detta fält. Bilden av henne har dock i stor utsträckning formats utan kontroll av Lugn själv. Hennes lyrik analyseras vanligen ur ett feministiskt perspektiv med fokus på diktjagets underläge och utsatthet.

Magnus Florin skriver 1988 i ”*Litteraturmagasinet*” att ”*Kristina Lugns författarskap skymms av hennes kändskap. /-/-/ Det är illa att hennes person utnyttjas i medierna till den grad att hennes poesi, när den väl blir läst inte betraktas som dikt och konst utan som bikt och bekännelse.*” Lugn medverkade flitigt under många år i ett stort antal radio- och TV-program både som programledare och medverkande.

Mångsysslaren

Kristina Lugns författarskap är mycket mångbottnat och en av hennes förebilder var Sonja Åkesson. Under mitten av 1980-talet börjar Lugn också att skriva dramatik och pjäser varvid lyriken kommer allt mer i bakgrunden. Hennes sista diktsamling ”*Hej då ha det så bra*” utkom 2003. Då hade det gått fjorton år sedan föregående diktsamling ”*Hundstunden*” kom ut. Flera av hennes dussintal dramer har satts upp på Kungliga Dramatiska teatern t.ex.

”*Tant Blomma*” och ”*Idlaflickorna*” m.fl. 1999 uttalar hon ”*Jag vill bli dramatiker i stället för som hittills en poet, som skriver dramatik*”.

Efter skådespelaren Allan Edvalls död 1997 övertog Lugn ”Teater Brunngatan Fyra” i Stockholm, där bl.a. flera av hennes pjäser sattes upp. Hon var konstnärlig ledare för teatern fram till 2011.

Bland Kristinas många utmärkelser kan nämnas ”*Karamelodiktstipendiet*” 2014, som hon mottog med följande motivering: ”*För att hon med sitt egenartade sinne för skönheten i det obegripliga- humoristiskt och drastiskt- berör till eftertanke och engagemang. Med poetens känsla och till fröjd och berusning lyckas hon få oss att bättre förstå det svenska språket.*”

Invalet i Svenska Akademien 2006 belyser hur väletablerat och respektfullt hennes författarskap allt eftersom kommit att bli. I Akademiens strid kring ”Kulturmannen” som splittrar sammanslutningen, tillhör Lugn den sida, som under Horace Engdahl tar parti mot Sara Danius. Lugns replik till pressuppbådet, som 2018 försöker pressa henne att svara på frågor utanför Börshuset i Gamla stan har blivit klassisk: ”*Jag röker, ni kommer att dö!*”

Lugn poängterar att det är allmängiltiga och existensiella frågor, som behandlas i hennes författarskap. Det är utifrån personliga erfarenheter som gestaltningen sker. Barnets perspektiv och barndomens erfarenheter ges en väldigt central plats. Ensamhet, utanförskap och social ”klumpighet” återkommer ofta. ”*Man kan ljuga om allt utom sina känslor när man är författare.*” Dessutom gör hon en tydlig åtskillnad mellan humor och ironi. ”*Humor är en form av intelligens. Det är en sorts kärlek. Humor har ingenting med ironi att göra.*” Man kan tolka detta som att hon inte vill kännas vid en schabloniserad tolkning av sitt författarskap som ironiskt, utan att hon också vill framhålla humorinslagen.

I sin sista diktsamling ”*Hej då, ha det så bra!*” (2003) finns en diktstrof, som kanske ger uttryck för Kristinas innersta tankar?

Jag vill inte träffa jourhavande medmänniska
jag vill inte tala med akutteamet och krisgrup-
pen.

Jag vill att Mörkrets Furste ska komma
och underteckna mitt sista frånvarointyg.